

Historische vangsten Eendenkooi Warmond, deel I: 1936-1941

Wil Tamis en Bart van Konijnenburg

1. Inleiding

In 2023 is het 400jarig bestaan van de Eendenkooi Warmond gevierd. In al die honderden jaren werden er door kooikers eenden gevangen voor de bout en sinds de jaren '50 van de vorige eeuw ook voor ringonderzoek. Er is niet veel bekend over hoeveel eenden, en welke soorten er in het verleden in de Eendenkooi Warmond werden gevangen. Daar willen we met een kleine serie van verhalen verandering in brengen. Uiteraard voor zover daar gegevens over terug te vinden zijn.

De oudste bekende gegevens zijn die van kooiker Van Herk uit de jaren vlak voor de Tweede Wereldoorlog: 1936-1941. Daarna zijn er pas weer gegevens bekend van een periode van vnl. 1950-1960 van de kooiker J. Reuser, de eerste kooiker in Eendenkooi Warmond die ook ging ringen. Vervolgens zijn er pas weer 50 jaar later gegevens in de periode van ca. 2010 – 2022 van kooikers Piet en Erik Suurd. Vanaf 2022 worden er gegevens verzameld door een ringploeg bestaande uit Kees Lips, Annemieke de Winter en Wil Tamis. Dit verhaal gaat over de oudst bekende gegevens van kooiker Van Herk. We schrijven deze verhalen per periode, met name omdat de wijze waarop de vangsten werden gedocumenteerd nogal verschillen tussen de periodes.

Waarom is het belangrijk om de geschiedenis, in dit geval van de vangsten vanaf grofweg 100 jaar terug, te weten? In die tijd is er heel veel veranderd zowel buiten als binnen de kooi. Denk wat betreft buiten de kooi aan de aanleg van de snelweg A44 en van de spoorlijn, de uitbreiding van Sassenheim, het drukker wordende Schiphol, het toegenomen toeristisch gebruik van met name de Kagerplassen, het intensievere agrarische gebruik van de graslanden en akkers, om maar een paar dingen te noemen. Binnen de kooi hebben ook grote veranderingen plaatsgevonden, denk hierbij o.a. van de aanwezigheid van één kooiker en zijn kooikerhondje die in zijn eentje de kooi onderhield voor zijn broodwinning, tot de huidige situatie met een grote (en zeer geweldige) vrijwilligersploeg, waarbij de vangsten voor de bout niet meer economisch rendabel zijn. Al deze veranderingen hebben grote invloed op de aanwezigheid van eenden, en dus ook op de vangsten.

In dit verhaal gaan we in op de oudste bekende gegevens van kooiker Van Herk. Hoeveel eenden ving hij in deze jaren, welke soorten en in welke maanden. Wat waren zijn bijvangsten en bijverdiensten, en wat leverde het vangen op? Tenslotte maken we een globale vergelijking met de huidige situatie qua vangsten, zowel landelijk als op het niveau van onze eigen kooi.

2. Kooiker Van Herk en zijn gegevens

Er zijn sinds 2008 toen de Eendenkooi Warmond in beheer kwam van de Stichting Eendenkooi Warmond twee mooie algemene historische overzichten verschenen. Het eerste is het boekje uit 2014: “De Eendenkooi van Warmond” (red. Wim Blom en Dorine Suurd) en het tweede is uit 2023 van de hand van Wim Blom: “De Eendenkooi van Warmond door de jaren heen”. In de laatste publicatie wordt o.a. een overzicht gegeven van de kooikers. De kooiker Van Herk was er kooiker van 1936 tot en met 1949. Over hem is niet veel bekend, en wat er bekend is, is mooi verwoord in die laatste publicatie (te verkrijgen bij de kooi). Een krantenartikel uit 1939 over een bezoek aan kooiker Van Herk is als bijlage opgenomen.

Naast deze informatie is door Bart aanvullende informatie verkregen van de kleindochter van kooiker Van Herk, waaronder een vangstboekje over de periode van juli 1936 tot en met februari 1940 met vangsten per vangdag. Deze vangsten zijn ingeklopt en geanalyseerd door Bart in een rekenblad. Uit de aanvullende informatie blijkt verder dat kooiker Van Herk eerst begonnen is met een kooi in de Biesbosch, en dat hij de prachtige voornaam Meeuwis draagt. Aanvullende vangstgegevens worden in de publicatie van Wim Blom uit 2023 gemeld met de totale vangsten opgegeven door Van Herk aan de gemeente Warmond voor augustus 1940 tot en met januari 1941.

3. Vangsten 1936-1941

Voor de oude kooikers was het gewicht aan vlees van de eenden belangrijk. Men had het dan over he(e)le en halve eenden. De hele eenden waren de wilde eenden (rond een kg), en de halve eenden waren de overige soorten (rond een halve kilo), vnl. slobend en smient (krakeenden waren er toen vrijwel niet in Nederland). Kooiker Van Herk onderscheidde ook de (zomer- en winter)talingen apart, die wegen ca. drie ons. De gegevens worden gepresenteerd per jachtseizoen: van eind juli/begin augustus tot en met eind januari of zelfs verder in het voorjaar daarop, zie Tabel 1. In de vier vangstseizoenen is er gedurende 266 dagen gevangen. Gemiddeld per jaar (over de vier vangstseizoenen) werden er 3634 eenden gevangen voor de bout, of bijna 560 eenden per maand, of bijna 55 eenden per vangdag! Duidelijk is dat de wilde eenden zo'n 92% van de vangsten uitmaken en de overige soorten eenden maar 8%. Er zit hierin ook niet veel variatie tussen de vangstseizoenen.

Tabel 1. Vangsten per vangstseizoen door kooiker Van Herk in de Eendenkooi Warmond van juli 1936 tot en met februari 1940. gem pm = gemiddelde per maand.

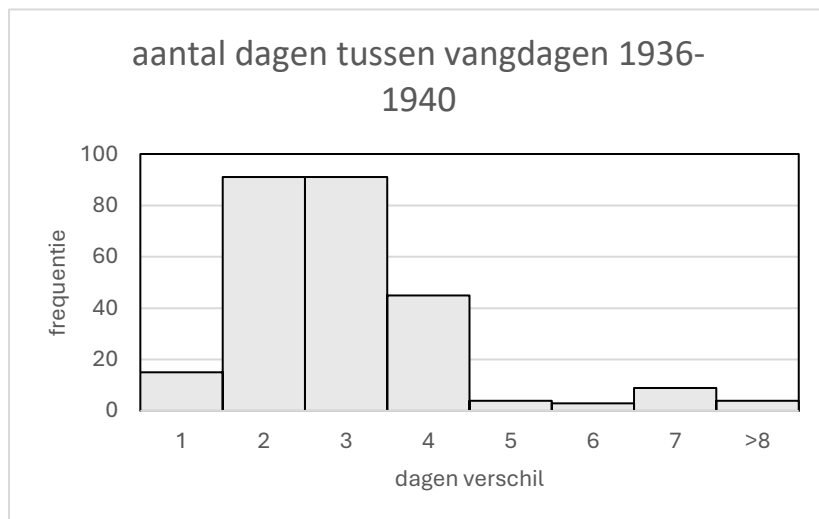
vangstseizoen	start en eind	duur	heele	halve	taling	totaal	gem pm
1936-1937	27 juli t/m 27 januari	6 maanden	3450	60	347	3857	643
1937-1938	3 augustus t/m 2 april	8 maanden	4478	40	169	4687	586
1938-1939	26 juli t/m 31 december	5 maanden	2788	163	244	3195	639
1939-1940	25 juli t/m 27 februari	7 maanden	2608	49	140	2797	400
	Totaal	26 maanden	13324	312	900	14536	559

Ook van vangstseizoen 1940-1941 zijn gegevens beschikbaar. Die melden we hier apart, en wel om de volgende reden. In de publicatie “De Eendenkooi van Warmond door de jaren heen” uit 2023 van Wim Blom wordt het volgende gemeld: *“Wel moest er jaarlijks door de kooiker een rapport naar de gemeente Warmond worden gestuurd met deze gegevens. Wij hebben alleen van kooiker Herk dit rapport in handen gekregen, of de gegevens in dit rapport juist zijn konden wij niet controleren. Er werd creatief gerapporteerd.”* En later wordt daar specifiek op ingegaan: *“...in het seizoen van 14 augustus 1940 tot en met 31 januari 1941 de volgende vangsten had gedaan: Volle wilde eenden 1500, slobenden 25, smienten 22, talingen 60, duikeenden 6 en koeten 40. Deze waren alle verkocht aan L. Baijer, Rapenburg in Leiden.”* Deze aantallen voor 1940-1941 zijn beduidend lager dan de eerdere vier vangstseizoenen. Opmerkelijk dat ook meerkoeten aan de poelier werden geleverd en gegeten?

Tabel 2. Vangsten per maand door kooiker Van Herk in de Eendenkooi Warmond voor de vier seizoenen 1936 t/m 1940. gem = gemiddelde, pd = per dag, pmnd = per maand voor alle jaren.

maand	vangdagen totaal	heele	halve	taling	totaal	gem pd	gem pmnd
juli	8	772	4	27	803	100	268
augustus	50	3260	4	87	3351	67	838
september	46	2257	20	125	2402	52	601
oktober	47	2087	48	143	2278	48	570
november	42	1768	174	267	2209	53	552
december	39	1680	48	182	1910	49	478
januari	22	1231	6	45	1282	58	427
februari	9	242	8	10	260	29	260
maart	2	27	0	0	27	14	27
april	1	0	0	14	14	14	14
totaal	266	13324	312	900	14536	55	3634

In Tabel 2 zijn de vangsten gesommeerd per maand over de vier goed gedocumenteerde vangseizoenen heen. De grootste aantal vangdagen en vangsten worden in de nazomer gedaan. In die tijd was de Eendenkooi Warmond dus een typische zomerkooi, zo werden er in augustus maar liefst 838 eenden gevangen gemiddeld over de vier vangseizoenen heen. De meeste halve eenden en talingen werden in de herfst, begin winter gevangen. Er wordt geen enkele melding gemaakt van de vangst van een geringde eend door kooiker Van Herk.

In Figuur 1 zien we hoeveel dagen de opeenvolgende vangdagen verschillen. Dat is in 68% twee en drie dagen.

Mogelijk om weer rust op de plas te krijgen na een drukke vangdag, of dat het verwerken van de vangsten, - bijv. het brengen naar de poelier-, ook een extra niet-vangdag(en) nodig maakte.

Fig. 1. Het aantal dagen tussen opeenvolgende vangdagen in de periode 1936-1940 in de Eendenkooi Warmond.

4. Bijvangst en neveninkomsten

Het vangboekje van kooiker Van Herk omvat ook informatie over het aantal gevangen hazen, duiven en andere bijvangst, en daarnaast het aantal (geleverde?) kippen, eieren en konijnen. Er worden in de periode 1936-1938 16 hazen en 5 duiven gemeld. Het aantal kippen, eieren, en konijnen is respectievelijk 28, 640 en 3 over die periode. Daarnaast worden als bijvangst gemeld: twee (blauwe?) "rijgers" in augustus 1937 (zie ook Figuur 2), een (hout?)snip in december 1938, een ijsvogel in augustus 1939 en een fazant in november 1939.

5. Globale inschatting inkomsten

Het vangboekje van kooiker Van Herk bevat soms ook krabbels die te herleiden zijn tot inkomsten die verkregen werden met de gevangen eenden. Hierbij hebben we een willekeurige pagina van augustus 1937 genomen, zie Figuur 2. Toen werden 1137 hele eenden, 1 halve eend en 8 talingen gevangen. Een hele eend bracht toen 45 cent op en halve eend/taling 25 cent.

Aug.	hele	halve	taling
3	102		1
5	107		1
7	70		2
10	44		
13	50		2
14	36		
18	54		
21	66		
24	112		
25	80		1
26	74	1	
28	177		1
31	145		
	1137	1	8
	45		
	5835		
	4660		
	52515		
	225		
	40		
	527		

Fig. 2. Bladzijde uit vangboekje van kooiker Van Herk voor Eendenkooi Warmond in augustus 1937, met onder de aantallen, de berekening van de inkomsten

De totale opbrengst komt daarmee op 527,40 gulden voor de maand augustus 1937. Wat zou dat tegenwoordig waard zijn, en was dat veel of weinig voor die tijd? Als je het zou omrekenen naar moderne koopkracht, dan is dat bedrag vergelijkbaar met grofweg 4.000 – 6.600 euro nu. Dat lijkt een aanzienlijk bedrag, maar er werd maar ongeveer een half jaar, gedurende het jachtseizoen, gevangen. In 1937 kostte een brood 18 cent, 1 liter melk 11 cent, 1 kg aardappelen 4 cent, 1 kg kaas 71 cent en 1 kg hamlappen 1 gulden 19 cent. In 1937 was het gemiddelde uurloon in de industrie 49 cent per uur. Dat komt neer op ca. 30 gulden per week. Daarmee zijn de inkomsten uit eenden in augustus 1937 ongeveer te vergelijken met ruim vier maanden loon van een werkmans. Tegenwoordig ligt de prijs voor een hele wilde eend (uit een kooi) tussen de 5 en 10 euro. Als we 7,50 euro als gemiddelde nemen en dat er nu naar een hele grove schatting maximaal 100 wilde eenden alleen voor de bout zouden kunnen worden gevangen voor een heel jaar, dan zijn de inkomsten nu 750 euro, of 125 euro per boutmaand. Een schijntje in vergelijking met vroeger.

6. Globale vergelijking aantallen gevangen eenden tussen 1936-1941 en nu

We maken de vergelijking tussen het aantal gevangen eenden tussen 1936-1941 en nu op landelijk niveau en op het niveau van onze kooi. In het boek *Blauwgoed, helen en halven*, 100 jaar ringwerk in eendenkooien door Desiré Karelse en Fons Mandigers uit 2013 wordt gesteld: *“Het bepalen van de vangsten van eendenkooien in Nederland is niet eenvoudig, juist omdat er altijd geheimzinnig over werd gedaan.”* Over de periode 1950-1970 werd gemiddeld per jaar per kooi 2324 eenden gevangen (aantal kooien ca. 50 per jaar, minimum: 1523 – maximum: 2877): 83% wilde eend, 3 % smient, 10% wintertaling, 4% overige. Er is één kooi waarvan vangstgegevens bekend zijn vanaf 1870 (Batenburg), dan blijken de aantallen voor 1950-1970 vergelijkbaar met die van 1936-1941, tussen de 2000 en 3000 eenden per jaar. Dat is beduidend lager dan door Van Herk gemeld voor 1936-1940. Klaarblijkelijk was de Eendenkooi Warmond toen een goed vangende kooi!

Daarnaast zijn er historische (afgeronde) schattingen van vangsten per kooi voor 1924 met maar liefst 12500 eenden. Voor 1948, 1952 en 1963 liggen de gemiddelde aantallen tussen 2000 en 3000 eenden per jaar per kooi. Vanaf 1988 administreert de Kooikersvereniging de vangstcijfers. Tussen 1988-1994 werden er gemiddeld 900 eenden per jaar per kooi gevangen. Daarna nemen de gemiddelde aantallen alleen maar af. Tussen 2000 en 2010 werden nog maar 400 eenden gemiddeld per jaar per kooi gevangen. Landelijk rekent men op een terugval van de hoge historische vangsten van 80-90%. In de kooi Batenburg wordt tussen 2000 en 2010 nog maar enkele tientallen eenden per jaar gevangen. Recentere landelijke vangstgegevens van na 2010 zijn wij nog niet tegen gekomen. Meer gedetailleerde en recente gegevens van het aantal geringde eenden zijn wel bekend, maar die komen in het volgende verhaal aan de orde.

Voor de Eendenkooi Warmond wordt er tussen 2012 en 2021 gemiddeld ca. 130 eenden gevangen (voor de bout en om te ringen). In de drie jaren erna (zie natuurjaarverslagen) zijn er gemiddeld 88 eenden per jaar gevangen (en geringd, naast de opvangende). Een groot verschil, factor 35, met toen Van Herk kooide. De afname in onze kooi komt overeen met de landelijke afname in de vangsten.

